

УДК 658.1

О. П. Шульга,

аспірант, Запорізька державна інженерна академія, м. Запоріжжя

СИСТЕМНО – ДИНАМІЧНИЙ ПІДХІД ДО РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

O. P. Shulga,

postgraduate, Zaporizhya state engineering academy

THE SYSTEM - DYNAMICAL APPROACH TO THE DEVELOPMENT OF THE FINANCIAL CULTURE IN THE ENTERPRISE

У статті розглянуто теоретико-методологічні підходи в дослідженні фінансової культури підприємства. Подальшого розвитку дістав системний підхід, в рамках якого фінансову культуру пропонується досліджувати як цілісну систему, здатну до розвитку та як системоутворюючий елемент системи управління фінансовими ресурсами. Визначено основні елементи вказаної системи та характер їх впливу на розвиток фінансової культури підприємства. На засадах теорії фінансів та теорії організації сформоване власне концептуальне бачення фінансової культури підприємства, як організаційної культури фінансового забезпечення його господарської діяльності. Визначено характер впливу фінансової культури на рівні держави, регіону та особи на рівень розвитку фінансової культури підприємства. Розкрито зміст системно-динамічного підходу та доведено його доцільність та оптимальність для моделювання розвитку фінансової культури підприємства.

The article examines the theoretical and methodological approaches in the study of financial culture of the company. Further development took a systematic approach in which financial explore the culture offered as an integrated system capable of development and as a system element of financial management. Been determined the main elements of this system and the nature of their impact on the development of financial culture in the enterprise. Own conceptual vision of the financial culture of the enterprise is formed as organizational culture of its financial provision. We determined the impact of the financial culture of the state, the region and people on the level of development of company's financial culture. The contents of system-dynamic approach was uncovered and proved its feasibility and optimality to the modeling of company's financial culture.

Ключові слова: організаційна культура, розвиток, система управління фінансовими ресурсами, системно-динамічний підхід, фінансова культура.

Keywords: organizational culture, development, financial management system, system-dynamic approach, financial culture.

Постановка проблеми. Науковою спільнотою визнається системний характер кризи в українському суспільстві, що пояснюється порушенням природної, еволюційної послідовності розвитку складових суспільства (економіки, політики та культури) та є типовим для трансформації постсоціалістичних країн.

Домінування політичної складової за недостатнього для ринкових відносин рівня культури призводить до затримки формування нових інструментів впорядкування економічних процесів. Тому виведення вітчизняних промислових підприємств на якісно новий рівень господарської діяльності уявляється неможливим без відповідного розвитку організаційної культури підприємств, а також її окремих складових.

Більшість проблем фінансового забезпечення господарської діяльності промислових підприємств так чи інакше пов'язані з незадовільним рівнем їх фінансової культури, що в свою чергу негативно впливає на ділову репутацію підприємства, знижує його кредитоспроможність, руйнує зв'язки з бізнес-партнерами, фінансовими та державними установами. З врахуванням зазначеного, актуальним є дослідження питань розвитку фінансової культури на підприємстві в контексті формування ефективного організаційно-економічного механізму фінансового забезпечення господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень. В останній третій ХХ століття культурологічний аспект активно пов'язувався з можливостями культурної "обробки" соціальної реальності, яка призводила б до зростання продуктивності праці та прибутку, якості продукції та якості життя в цілому. При цьому традиційний менеджмент,

обтяжений адмініструванням, пріоритетами виробництва та цільового маркетингу, мав поступатись соціально-етичному менеджменту та маркетингу, критичним фактором яких є культура, яка забезпечує значний ефект. У підсумку, в 60-70-ті роки минулого століття дана проблематика все активніше включається до сфери теоретико-практичних інтересів організаційно-управлінської, виробничо-господарської та державної діяльності. Поворот до нового ("антитрадиційного") менеджменту полягав у перенесенні акценту на якісні зміни в організації, на гармонізацію відносин з громадою та владними структурами. Дані новації були закріплені терміном "організаційна культура", який має на сьогоднішній день значну кількість дефініцій та активно досліджується на засадах теорії організації та теорії систем зокрема в роботах таких авторів, як Кудря Я.В., Тихомірова О.Г., Іванова Т.Ю., Приходько В.І., Некрасов С.І., Некрасова Н.А., Харчишина О.В., Захарчин Г.М., Гребешкова О.М., Берницька Д.І., Лебідь І.О.

Термін "фінансова культура" практично відсутній в наукових публікаціях. Більшість випадків його застосування, зокрема в роботах В. Афоніна, Ю. Моїсєєнко, М. Антонова, В. Зотова, О. Семенова, А. Бовкун, В. Кравченко, В. Веретенова та ін., носить поверхневий характер та демонструють неоднозначність тлумачення.

Дослідженню сутності фінансової культури підприємства, як якісної характеристики фінансового управління присвячено дисертаційну роботу російського вченого О.В. Ломанової. В статті Г.А. Колесникова досліджується сутність фінансової організаційної культури підприємства як ідеології його фінансової діяльності. Як слідство, відсутній єдиний теоретико-методологічний підхід до розвитку фінансової культури підприємства.

Метою статті є дослідження сутності фінансової культури підприємства на засадах теорій систем та організації; дослідження важливості моделювання розвитку фінансової культури підприємства при формуванні його фінансової стратегії; обґрунтування доцільності застосування системно-динамічного підходу до моделювання розвитку фінансової культури підприємства.

Виклад результатів дослідження. Виникненням та поглибленням тенденцій розподілу праці, товарно-грошових відносин обумовлюється той факт, що більшість потреб суспільства в товарах, роботах та послугах забезпечується промисловими підприємствами. З позиції економічної теорії саме на задоволення потреб суспільства спрямовано господарську діяльність підприємств. Поряд із тим, виробництво товарів, робіт та послуг неможливо без залучення та перетворення чисельних видів ресурсів. А враховуючи обмежений обсяг більшості ресурсів, процеси їх мобілізації та трансформації в ході господарської діяльності мають бути зваженими, узгодженими між собою та цілями підприємства.

З врахуванням зазначеного маємо констатувати, що управління ресурсами підприємства є невід'ємною частиною, основою ресурсного забезпечення його господарської діяльності. Під ресурсним забезпеченням здебільшого розуміється сукупність організаційно-економічних відносин, що спрямовуються на оптимальне та своєчасне створення відповідних умов для здійснення ефективного виробничого процесу [4].

С.А. Шебек під ресурсним забезпеченням діяльності підприємства розуміє процес збору, накопичення, розподілу ресурсів, а також здійснення функцій планування, організації та контролю з метою ефективного та раціонального використання ресурсів та зменшення ризику в діяльності підприємства [12].

Спираючись на думку згаданих авторів, маємо констатувати, що з найбільшою мірою абстракції під ресурсним забезпеченням слід розуміти організацію управління ресурсами підприємства.

В умовах ринкової економіки, в основу якої покладено товарно-грошові відносини, особливої актуальності набувають питання фінансового забезпечення господарської діяльності промислових підприємств, оскільки саме від наявності у підприємства достатнього обсягу фінансових ресурсів та їх раціонального витрачання здебільшого залежить стан забезпеченості підприємства іншими ресурсами (матеріальними, трудовими, інформаційними тощо).

Спираючись на фундаментальні, концептуальні засади теорії фінансів, викладені в працях таких видатних вітчизняних науковців, як В.М. Опарін, С.І. Юрій, В.М. Федосов, О.Д. Василик, відмічаємо, що фінанси промислового підприємства, як сукупність економічних відносин, проявляють свою сутність в дії шляхом формування, розподілу та використання фінансових ресурсів при одночасному контролі над цими процесами. Інакше кажучи, без певної організації зазначені дії можуть й не відбутись, або під впливом зовнішніх чинників будуть викривлені та призведуть до небажаних наслідків, несприятливих для досягнення основних цілей господарської діяльності. Таким чином, процеси формування, розподілу та використання фінансових ресурсів підприємств, що відбуваються внаслідок управління ними, несуть в собі лише потенційну можливість забезпечувати господарську діяльність та реалізують цю можливість лише у разі впорядкування зазначених процесів, підпорядкування їх кінцевій меті, що досягається шляхом організації.

За умови найбільш узагальненого, філософського підходу під організацією розуміється сукупність процесів або дій, що ведуть до утворення та вдосконалення взаємозв'язків між частинами цілого [10, с. 463]. Під такою сукупністю процесів або дій цілком логічно буде розуміти метод, що є систематизованою сукупністю кроків, які потрібно здійснити, щоб виконати певну задачу чи досягти певної мети [1].

В роботах таких авторів, як О.П. Кириленко, С. Юрій та В. Федосов, В.В. Венгер, Петровська І.О., Д.В.Клиновий, Н. Кравчук, В.М. Опарін, О.Д. Василик фінансове забезпечення визначається як один з методів фінансового впливу на соціально-економічний розвиток суспільства, в тому числі на господарську діяльність підприємств, або як один з методів дії фінансового механізму.

В той же час, спираючись на результати досліджень В.В. Ковальова, В.М. Опаріна, Б. Райзенберга, Л.Лозовського, Є. Стародубцева, С.В. Львовичкіна, І.Г. Сокоринської, М.М. Артус, А.О. Спіфанова, В.П. Москаленко та О.В. Шипунової, Г.Г. Кірейцевої та ін., маємо констатувати, що вплив інструментів фінансового механізму на фінансові ресурси реалізується у відповідній системі управління.

Підсумовуючи вищенаведені теоретико-методологічні аспекти, можемо констатувати, що з позиції економіки та управління підприємствами фінансове забезпечення господарської діяльності є організацією системи управління фінансовими ресурсами підприємства.

При цьому акцентуємо увагу на тому, що наші висновки не суперечать концептуальним засадам теорії організації, згідно з якими між елементами системи існують зв'язки, що характеризуються певним порядком, внутрішніми властивостями, спрямованістю на функціонування системи. Такі особливості системи називаються її організацією [2, с. 25].

На рівень організації будь-якої системи, в тому числі й системи управління фінансовими ресурсами, впливають певні фактори. Одним з визначальних факторів є організаційна культура.

Активізація досліджень організаційної культури в останній третій минулого століття пов'язана з включенням вказаної проблематики до сфери організаційно-управлінської та виробничо-господарської діяльності. При цьому культурологічний аспект активно пов'язувався з можливостями культурної "обробки" соціальної реальності, яка призводила б до зростання продуктивності праці та прибутку, якості продукції та якості життя в цілому. Дані новації були закріплені терміном "організаційна культура", який має на сьогоднішній день значну кількість дефініцій.

В науковій літературі існує кілька теоретико-методологічних підходів щодо дослідження організаційної культури, як наукової категорії. О.Г. Тихомірова, спираючись на засади загальної теорії систем та теорії організації, визначає два рівні дослідження організаційної культури:

- рівень культури організацій, тобто культури певних об'єктів (або систем), де культура виступає як об'єкт, елементами якого є цінності, знання, цілі організації, внутрішні та зовнішні комунікації та зв'язки, культура трудового, виробничого та інших процесів;

- рівень культури організації систем, де організаційна культура розглядається як ідеологія управління соціально-економічною системою [8, с. 15].

Досліджуючи основні концептуальні аспекти організаційної культури підприємства, ми підтримуємо точку зору О.Г. Тихомірової з приводу того, що як ідеологія управління підприємством його організаційна культура реалізується в усіх функціональних блоках складної соціально-економічної системи. [8, с. 17]. Зокрема в системі управління фінансами вказаним автором в якості організаційної культури визначено фінансову культуру підприємства.

В зазначеному контексті ми також враховуємо методологічні підходи С.І. Некрасова, Н.А. Некрасової, О.В. Бусигіна, Т.Ю. Іванової, В.І. Приходько, згідно з якими організаційна культура підприємства як об'єкт дослідження є складним, багатшаровим утворенням [9, с. 4], у складі якого виділяють субкультури, носіями яких є крупні крупи в організації [2, с. 209].

З врахуванням зазначеного, можна констатувати, що фінансова культура підприємства може бути визначена, як субкультура його організаційної культури. Аналогічної думки дотримуються в своїх роботах О.В. Ломанова [5] та Г.А. Колесников [3].

Спираючись на дослідження вказаних авторів, узагальнимо існуючі підходи до розкриття сутності фінансової культури підприємства (рис. 1).

Рис. 1. Підходи до розкриття сутності фінансової культури підприємства

[складено автором]

На нашу думку, синтез вищенаведених поглядів стосовно природи фінансової культури підприємства може бути реалізований на засадах системного підходу. Даний підхід, з одного боку дає змогу вивчати фінансову культуру як підсистему (системоутворюючу) в системі управління фінансовими ресурсами підприємства, а з іншого боку, - як цілісну систему, здатну до розвитку й регуляції.

Дотримуючись позицій системного підходу, відмічаємо що фінансова культура є складним структурним утворенням, яке характеризується різноманітними формами, рівнями свого існування та функціонування.

Так, О.В. Ломанова виділяє три класифікаційні ознаки, за якими визначає типи фінансової культури (табл. 1).

Таблиця 1.
Класифікація типів фінансової культури [5]

Класифікаційна ознака	Типи фінансової культури
1. Рівень формування (розгляду) категорії	1) всесвітня фінансова культура;
	2) національна фінансова культура;
	3) регіональна фінансова культура;
	4) фінансова культура підприємства;
	5) особистісна фінансова культура.
2. Відношення до об'єкту дослідження	1) внутрішня фінансова культура;
	2) зовнішня фінансова культура.
3. Ступінь розвитку	1) елітна фінансова культура;
	2) позитивна фінансова культура;
	3) задовільна фінансова культура;
	4) проблемна фінансова культура;
	5) фінансова антикультура.

На думку вказаного автора, формування рівнів фінансової культури відбувається за законами філософії - від загального до часткового (від всесвітньої до особистісної). При цьому відбувається конкретизація елементів фінансової культури, їх поступова індивідуалізація. Проте спостерігається й зворотній напрямок розвитку (від індивідуального до більш узагальненого рівня).

Спираючись на результати дослідження О.В. Ломанової, зазначимо, що формування певного типу фінансової культури підприємства відбувається під

впливом двох груп факторів: екзогенних та ендогенних.

До екзогенних факторів автор відносить:

- соціальні (зміни в базових цінностях; відношення людей до роботи та відпочинку; відношення до освіти; стан соціальної сфери);
- макроекономічні (загальні економічні умови господарства; вид економічної системи; коливання ділової активності; динаміка ставки рефінансування нацбанку; динаміка показників інфляції; динаміка цін на енергоносії та інші основні елементи витрат);
- мікроекономічні (галузеві особливості господарювання; оцінювання підприємства зовнішніми користувачами економічної інформації; характер відношення до підприємств з боку фінансових інститутів, довіра кредиторів; благонадійність дебіторів; рівень конкуренції в галузі);
- політичні (особливості політичного устрою; стабільність законодавства; сила державного регулювання в галузі; ступінь державного втручання в роботу підприємства).

До ендогенних факторів О.В. Ломанова відносить:

- особистісні (стиль керівництва; індивідуальні риси характеру керівників та службовців, рівень їх особистої культури; рівень кваліфікації працівників фінансових служб, менеджерів);
- іміджеві (тривалість роботи на ринку; доля ринку; загальний імідж підприємства);
- фінансові (рівень рентабельності підприємства; рівень фінансової стійкості підприємства; рівень організації фінансового аналізу);
- інформаційні (рівень організації інформаційних потоків на підприємстві; достатність, достовірність та своєчасність інформації, що надається керівництву для прийняття рішень; наявність зворотного зв'язку між фінансовими службами та іншими структурними підрозділами підприємства; рівень комп'ютеризації фінансової діяльності).

Під впливом зазначених груп факторів формуються та розвиваються елементи фінансової культури підприємств, до яких зокрема О.В. Ломанова відносить кредитну активність підприємства, фінансову грамотність менеджерів, діапазон застосування сучасних методів розрахунків, встановлений на підприємстві порядок сплати податків та зборів, регулярність виплати заробітної плати, порядок взаємодії фінансової служби з іншими підрозділами підприємства, участь в страхових програмах, рівень фінансових ризиків [5].

Більш поглиблену, ієрархічну структуру фінансової культури знаходимо в працях Г.А. Колесникова, який під фінансовою організаційною культурою (або організаційною культурою фінансової діяльності) розуміє складну композицію найбільш вагомих цінностей, орієнтирів, установок, принципів, правил, критеріїв та норм, які поділяють усі працівники фінансової служби підприємства, а також керівники та фахівці, які пов'язані із прийняттям фінансових рішень (або рішень, що потребують фінансування) [3].

На думку зазначеного автора фінансова організаційна культура включає організаційну культуру фінансового менеджменту, стрижнем якої є фінансова філософія бізнесу, що охоплює філософію фінансового маркетингу, а також додаткові елементи фінансової організаційної культури підприємства.

На рис. 2 уявлено складові фінансової організаційної культури підприємства (як ідеології управління фінансами), взаємопроникнення та взаємозв'язок її основних елементів. Так, філософія фінансового маркетингу є основою фінансової філософії бізнесу; фінансова філософія бізнесу - ядром організаційної культури фінансового менеджменту; а остання - основою загальної фінансової культури підприємства.

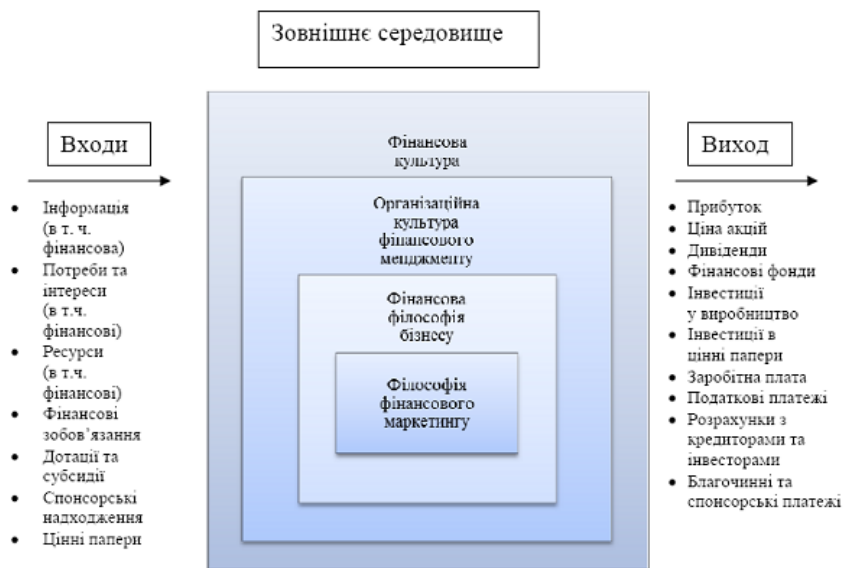

Рис. 2. Структура фінансової організаційної культури підприємства [3]

Під філософією фінансового маркетингу Г.А. Колесников розуміє:

- погляди на взаємовідносини фінансової системи підприємства з фінансовим ринком, державними установами та іншими суб'єктами господарської діяльності;
- встановлені пріоритети та цінності зовнішньої фінансової діяльності;
- принципи, правила, методи і способи фінансової взаємодії з партнерами, постачальниками і кредиторами;
- підходи до збалансування суперечливих факторів фінансових відносин із зовнішнім середовищем (прибутковість бізнесу, потреби споживачів, інтереси фінансового ринку та суспільства);
- існуючі обмеження в фінансових діях [3].

Підсумовуючи вищевикладені теоретико-методологічні підходи, маємо констатувати, що не заперечуючи системний характер фінансової культури підприємства, О.В. Ломанова досліджує її як якісну характеристику фінансової діяльності підприємства, а Г.А. Колесников – як ідеологію фінансового управління. Поряд із тим, обома згаданими авторами фінансова культура визнається системоутворюючим елементом, підсистемою системи управління фінансами підприємства.

Проте в їх роботах дослідження питань розвитку фінансової культури в системі управління фінансовими ресурсами підприємства не набули достатнього розвитку.

На нашу думку, рівень фінансової культури підприємства відіграє вирішальну роль в організації решти підсистем системи управління його фінансовими ресурсами. До таких підсистем нами віднесено: фінансовий менеджмент (як керуючу підсистему), фінансові ресурси (як керовану підсистему), інструменти та індикатори фінансового механізму (як елементи засобу впливу).

Поряд із тим, складні взаємозв'язки між елементами системи управління фінансовими ресурсами підприємства є різноспрямованими (прямими та зворотними), що обумовлює не лише вплив фінансової культури на розвиток вищезазначених елементів, а також і зворотній зв'язок, що забезпечує розвиток безпосередньо фінансової культури та розвиток всієї системи управління фінансовими ресурсами, переведення її на новий, якісно вищий рівень функціонування.

Поняття розвитку розглядається нами на засадах теорії систем, як складний процес якісної зміни системи [7, стр. 160], при якій змінюються зв'язки між елементами, спрощуються відношення, удосконалюється виконання окремих функцій. Як правило, розвиток супроводжується глибокою зміною внутрішньої організації системи, зміною її структури. Розвиток є проявом динаміки системи у просторі й часі, що описується математичними методами як перехід системи з одного стану в інший [6, стр. 87].

З врахуванням зазначеного, маємо констатувати, що розвиток фінансової культури підприємства, як підсистеми управління фінансовими ресурсами, є безперервним процесом, обумовленим зміною внутрішньої організації цієї системи, її елементів під впливом динаміки зовнішнього середовища. До таких елементів в аспекті розвитку фінансової культури підприємства ми вважаємо за доцільне віднести особистісну фінансову культуру керівництва підприємства та фахівців фінансової служби, фінансову культуру регіонального та національного рівнів, а також загальну організаційну культуру підприємства.

Визначаючи фінансову організаційну культуру підприємства системоутворюючим фактором ефективного фінансового забезпечення його господарської діяльності, ми наголошуємо на доцільності та необхідності врахування розвитку фінансової культури при формуванні фінансової стратегії підприємства. З цією метою розвиток фінансової культури, що є безперервним, може бути змодельований з високою мірою абстракції. Тому цілком обґрунтованим є використання такої методологічної модифікації системного підходу, як системно-динамічний підхід.

Ефективність системно-динамічних моделей, які використовують спрощений математичний апарат, для дослідження поведінки складних систем, прогнозування їх розвитку під впливом тих чи інших зовнішніх чи внутрішніх чинників, довели в своїх працях Дж. Форрестер [11], П. Сенге, Д. Медоуз та ін.

Першим етапом розробки імітаційної моделі розвитку фінансової культури на засадах системної динаміки є структуризація інформації щодо взаємозв'язку факторів, врахування яких є необхідним для відображення в моделі принципів моментів розвитку модельованого процесу.

Ефективним способом такої структуризації є діаграма причинно-наслідкових зв'язків, що складається на основі попереднього вербального опису модельованого процесу. На рисунку 3 наведено розроблену нами з високою мірою абстракції причинно-наслідкову діаграму процесу розвитку фінансової культури підприємства.

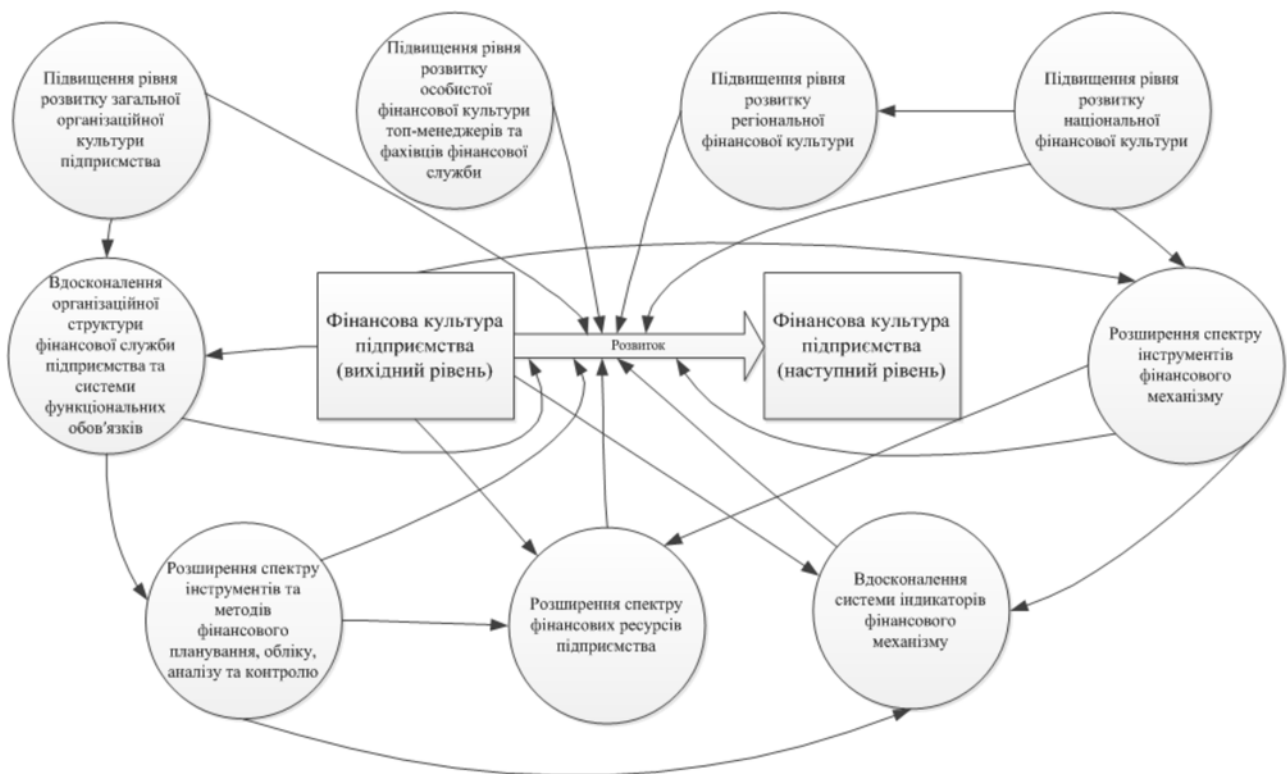

Рис. 3. Причинно-наслідкова діаграма процесу розвитку фінансової культури підприємства на засадах системно-динамічного підходу

Окремо нам хотілося б зазначити, що розвиток фінансової культури підприємства значною мірою обумовлений розвитком фінансової культури на інших рівнях (особистої, регіональної та національної).

Так, рівень особистісної культури керівників та співробітників фінансових служб визначається фінансовою грамотністю, розумінням сутності фінансів, особистим відношенням конкретних працівників до процесів кредитування, страхування, сплати податків та інших фінансових операцій та формує певний «кодекс фінансової поведінки» на підприємстві.

Рівень фінансової культури, що склався на регіональному рівні, визначає рівень організаційної культури державних та фінансових установ регіонального рівня, фіскальних органів, державної регіональної політики, що значною мірою впливає на рівень комунікаційних зв'язків підприємства із вказаними установами та формує фінансову репутацію підприємства.

Загальнонаціональний рівень фінансової культури перш за все визначає якісний та кількісний склад інструментів та індикаторів фінансового механізму, від широти спектру використання яких залежить якість управління фінансовими ресурсами підприємства, а отже і його фінансова культура.

Отже, як бачимо, системно-динамічний підхід є незамінним під час довгострокового масштабного прогнозування поведінки складних систем. До переваг цього підходу слід віднести неонов'язковість глибокої деталізації структури системи. Тому цей метод добре підходить для визначення концептуальних моделей.

В Україні впродовж останніх десятиліть виникають проблеми з використання традиційних методів економетрики: розрідженість статистичних даних, суперечливі результати традиційних методів прогнозування. В зв'язку із зазначеним, методи системної динаміки мають стати основою мислення стратегічних управлінців, що, на нашу думку також сприятиме підвищенню рівня організаційної (в тому числі й фінансової) культури підприємства.

Висновки. Фінансова культура підприємства є багатоаспектною категорією, яка одночасно є критерієм якості його фінансових операцій та субкультурою його організаційної культури. Методологія дослідження обох вищезгаданих аспектів слід формувати на засадах системного підходу, згідно з яким фінансова культура підприємства концептуально розглядається як соціально-економічна підсистема загальної системи управління підприємством.

Системний підхід, з одного боку, уможливує синтез різних поглядів стосовно природи фінансової культури підприємства, а з іншого - дає змогу розглядати фінансову культуру підприємства як цілісну систему, здатну до розвитку й регуляції. Дотримуючись позицій системного підходу, відмічаємо що фінансова культура є складним структурним утворенням, яке характеризується різноманітними формами, рівнями свого існування та функціонування.

Розвиток фінансової культури визначається нами як еволюційна зміна зв'язків між її елементами, спрощення відносин та удосконалення виконання окремих функцій.

Визначаючи фінансову організаційну культуру підприємства системоутворюючим фактором ефективного фінансового менеджменту, ми наголошуємо на доцільності врахування розвитку фінансової культури при формуванні фінансової стратегії підприємства. При цьому моделювання розвитку фінансової культури пропонуємо здійснювати на засадах системно-динамічного підходу, який є альтернативою традиційним методам економетрики. До переваг цього підходу слід віднести неонов'язковість глибокої деталізації структури системи (високий рівень абстракції), можливість застосування при прогнозуванні безперервних (потоківих) процесів, можливість врахування численних внутрішніх зв'язків між елементами системи та впливу екзогенних та ендогенних чинників.

Перспективність системно-динамічного підходу до розвитку фінансової культури підприємства також обумовлюється загальною тенденцією до формування нової основи мислення фахівців з фінансового управління та стратегічного прогнозування на базі системної динаміки, що в свою чергу обумовлене необхідністю інформатизації та комп'ютеризації процесів фінансового управління.

Список літератури.

1. Вікіпедія – Метод [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Метод>.
2. Иванова Т.Ю. Теория организации : учебник / Т.Ю. Иванова, В.И. Приходько. — 3-е изд., перераб. и доп. — М. : КНОРУС, 2010. — 432 с.
3. Колесников Г.А. Организационная культура финансового менеджмента / Г.А. Колесников // Экономический часопис-XXI. - 1999. - №11-12.- С.26-32.
4. Концеба С.М. Организация ресурсного обеспечения производства и переработки семян рапса в регионе : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. эк. наук : спец. 08.00.04 "экономика та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)" / Концеба Сергій Михайлович – Київ, 2011. – 19 с.
5. Ломанова Е.В. Управление формированием финансовой культуры промышленного предприятия : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. эк. наук : спец. 08.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством" / Ломанова Елена Владимировна – Рыбинск, 2006. – 24 с.
6. Основи теорії систем і системного аналізу: Навч. посібник /К.О. Сорока. – ХНАМГ., 2004. – 291 с.
7. Сурмин Ю. П. Теория систем и системный анализ //К.: МАУП. – 2003. – Т. 368
8. Тихомирова О.Г. Организационная культура: формирование, развитие и оценка // учебное пособие для студентов вузов, обучающихся по направлению "Менеджмент" / О.Г. Тихомирова. – 2008. – 154 с.
9. Факторы организационного развития предприятий – Монография. – Некрасов С.И., Некрасова Н.А., Бусыгин О.В. – М.: Издательский дом «Академия естествознания», 2009. – 80 с.
10. Философский энциклопедический словарь. – М.: Советская энциклопедия, 1983.
11. Форрестер Дж. Основы кибернетики предприятия (индустриальная динамика) – М: Прогресс, 1971.- 340 с.
12. Шебек С.А. Ресурсы: квалификация и классификация // Экономика. – 2009. – № 7. – С. 18-21.

References.

1. Wikipedia, "Method", available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Method> (Accessed 4 April 2016).
2. Ivanova, T.Yu. and Prykhod'ko, V.I. (2010), *Teoriya organizatsii* [Organization Theory], 3rd ed, KNORUS, Moscow, Russia.
3. Kolesnykov, H.A. (1999), "Organizational culture of financial management", *Ekonomichnyy chasopys-XXI*, vol. 11-12, pp. 26-32.
4. Kontseba, S.M. (2011), "Organization of the Resource Ensuring of the Rape Seeds' Manufacturing and Processing in the Region", Ph.D. Thesis, Economics and management of enterprises. (according to the kinds of economic activity), National Scientific Centre «Institute of Agrarian Economy», Kyiv, Ukraine.
5. Lomanova E.V. (2006), "Management of formation of industrial enterprise financial culture", Ph.D. Thesis, Economy and management of a national economy, Rybinsk State Aviation Technological Academy named after P.A. Solovyov, Rybinsk, Russia.
6. Soroka, K.O. (2004), *Osnovy teoriiy sistem i sistemnoho analizu* [Basic theory of Systems], Kharkiv National Academy of Municipal Economy, Kharkov, Ukraine.
7. Surmin, Ju. P. (2003), *Teoriya sistem i sistemnyy analiz* [Systems theory and systems analysis], Interregional Academy human resource management, Kyiv, Ukraine.
8. Tihomirova, O.G. (2008), *Organizacionnaya kul'tura: formirovanie, razvitie i ocenka* [Organizational culture: formation, development and evaluation], State University of Information Technologies, Mechanics and Optics, St. Petersburg, Russia.
9. Nekrasov, S.I. Nekrasova, N.A. and Busygin, O.V. (2009), *Faktory organizatsionnogo razvitiya predpriyatij* [Factors of enterprises organizational development], Akademiya estestvoznaniya, Moscow, Russia.
10. Prohorov, A.M. (1983), *Filosofskiy jenciklopedicheskij slovar'* [Philosophical Encyclopedic Dictionary], Sovetskaja jenciklopedija, Moscow, Russia.
11. Forrester, Dzh. (1971), *Osnovy kibernetiki predpriyatija (industrial'naja dinamika)* [Fundamentals of Cybernetics of the enterprise (industrial change)], Progress, Moscow, Russia.
12. Shebek, S.A. (2009), "Resources: qualification and classification", *Ekonomika*, vol. 7, pp. 18-21.

ТОВ "ДКС Центр"